

6. A polgári átalakulás, a nemzetállamok és az imperializmus kora (1789–1914)

6.1. A francia forradalom eszméi és a napóleoni háborúk

Az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozatának alapkérdései

A francia forradalom háttere

- A 18. századi Franciaországban felgyorsult az ipari fejlődés.
 - A gyarapodó polgárság egyre nehezebben viselte el a **rendi** társadalom kötöttségeit és egyenlőtlenségét.
 - **Párizs** milliós nagyvárossá vált, melynek bérmunkás és kispolgári tömege biztosította a forradalom társadalmi támogatottságát.
- A **felvilágosodás** eszméi elterjedtek a **nemesség** és a polgárság körében: megkérdőjeleződött az **abszolutizmus** jogszerűsége.
- A nagyhatalmi szerepből fakadó sorozatos háborúk államcsődöt idéztek elő, a pénzügyi **reformkísérletek** kudarcba fulladtak.
- Az 1780-as években rossz volt a termés, az élelmiszerárak nőttek, és a nagyvárosi lakosság újra éhezni kezdett.
- Franciaország Európa legnépesebb országa, és legerősebb katonai nagyhatalma a korban, ezért minden itteni történés példaértékű volt.

A forradalom kitörése

- **1789-ben XVI. Lajos** francia király összehívta a **rendi** gyűlést (amely 175 éven keresztül nem ülésezett).
 - Az első **rend** a **katolikus** papságot, a második a **nemességet**, a **harmadik** pedig ekkor már minden kiváltság nélkülít, tehát a városi polgárokat és a parasztokat is jelentette.
 - Éppen ezért felmerült a követelés, hogy a **harmadik rendnek** ugyanannyi képviselője lehessen, mint az első kettőnek, és a gyűlésen személyenként szavazhassanak.
 - A király csak a létszámemelést engedélyezte.
- A **harmadik rend** képviselői (néhány hozzájuk csatlakozott **nemessel** és pappal) **alkotmányozó** nemzetgyűlésnek nyilvánították magukat (labdaházi eskü).
- Mivel a király csapatokat rendelt **Párizsba**, **1789. július 14-én** kitört a forradalom: a tömeg megostromolta a Bastille-t.

6. A polgári átalakulás, a nemzetállamok és az imperializmus kora (1789–1914)

- A forradalom lezajlott a vidéki városokban is, a falvakon pedig a „nagy félelem” söpört végig: a parasztok **nemesi** kastélyokat dúltak fel.
- Ennek hatására a **nemzetgyűlés** eltörölt minden kiváltságot („csodák éjszakája”).
- A kidolgozandó **alkotmány** elvi alapjául kiadták az **Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozatát**.

Az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata

- Az **Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata** a **felvilágosodás** államelméletei alapján készült, leginkább **Montesquieu** hatását tükrözi. A cím azt jelzi, hogy mind az általános emberi jogokat, mind a francia polgárok **állampolgári** jogait rögzíteni akarták.
- A dokumentum rögzíti az emberi jogokat:
 - Az élethez való jogot.
 - A szabadság jogát.
 - A tulajdonjogot.
 - Az igazságtalan kormánynak való ellenállás jogát.
- Külön kiemeli a polgári szabadságjogokat: a vallás, a szólás és a **sajtó szabadságát**.
- Rögzíti, hogy az emberi és polgári jogok mindenkit egyformán illetnek, azaz kimondja a jogi egyenlőséget.
- Rögzíti, hogy a hatalom forrása a nép (**népfelség** vagy **népszuverenitás**).
- Kimondja a **jogállamiságot**: csak az kötelező, amit törvény rendel el, és mindent szabad, amit törvény nem tilt.
- A törvényt a közakarat (általános akarát) kifejezőjének nyilvánítja. Ebből következik a közös törvényhozás, ami történhet **népszavazás** vagy választott képviselők útján.
- Kimondja, hogy a törvényhozásnak joga van ellenőrizni a végrehajtó hatalmat.
- Kimondja, hogy az igazságszolgáltatás alapja az ártatlanság vélelme: mindenki ártatlannak minősül addig, amíg a bíróság ki nem mondja a bűnösségét.

Forradalmi események az alkotmány megszületéséig

- A király az **alkotmány** vitájában ragaszkodott a vétőjoghoz (törvények szentesítésének megtagadása). Erre egy újabb megmozdulás, az ún. „asszonyok menete” **Versailles**-ből **Párizsba** kényszerítette, hogy a tömeg könnyebben nyomást gyakorolhasson rá. A **La Fayette** vezette nemzetőrség ezt nem akadályozta meg.
- Az államcsőd elkerülése érdekében Talleyrand javaslatára kisajátították az **egyház vagyont**:
 - Kamatozó állampapírokat (ún. assignatakat) bocsátottak ki. Megvásárlóik **kamatostól** kapták volna vissza a pénzüket az **egyházi** birtokok eladásából befolyt összegekből.
 - Eredményeként átrendeződtek a földbirtokviszonyok, a gazdag polgárság vásárolta meg a birtokokat.
 - Az **egyház** fenntartása állami feladattá vált.
- Bevezették az **egyház világi alkotmányát**:

6. A polgári átalakulás, a nemzetállamok és az imperializmus kora (1789–1914)

- A papokat és **püspököket** választhatóvá tették.
- Mivel az **egyház** ellenállt a világi **alkotmány** bevezetésének, a **katolikus** hívők egy része, különösen a parasztság a **forradalom** ellen fordult, ugyanakkor fokozódott a forradalmárok egyház- és vallásellenessége is.

Az 1791-es alkotmány

- Az 1791-es **alkotmánnyal** Franciaországban létrejött az **alkotmányos monarchia**.
- A törvényhozó testület az egykamarás nemzetgyűlés lett:
 - Tagjait kétévente választották.
 - A **választójog** jövedelmi **cenzushoz** volt kötve, a **választás** pedig közvetett volt (a választók elektorokat választottak, és ők választották a képviselőket).
 - A királynak csak halasztó vétójoga volt: nem akadályozhatta meg végleg a törvények hatályba lépését.
- A végrehajtó hatalom a király által kinevezett kormány volt.
 - A **kormány felelősséggel** tartozott a nemzetgyűlésnek.
 - A király utasításai csak miniszteri ellenjegyzéssel váltak érvényessé (aláírásával egy miniszter vállalta értük a politikai felelősséget).
- A független bíróság tagjait választották.
- Kimondták a törvény előtti egyenlőséget.
- Biztosították a szabadságjogokat (vallás-, szólás- és **sajtószabadság**).
- Kimondták a **közteherviselést**.
- Új, egységes megyerendszert vezettek be az addigi tartományi közigazgatás helyett.

6.2. A 19. század eszméi és a nemzetállami törekvések Európában

A korszak főbb eszmeáramlatainak (liberalizmus, nacionalizmus, konzervativizmus és szocializmus) jellemzői

A liberalizmus

- A **liberalizmust** magyarul szabadelvűségnek is hívják, mivel az elnevezés a szabad (liber) szóból származik.
- A **liberalizmus** a **felvilágosodás** eszmerendszeréből alakult ki.
- Kiindulópontja az egyén szabadsága és felelőssége:
 - Mindenki szabadon gondolhat, hihet, érezhet bármit (lelkiismereti szabadság).
 - Mindenki szabadon cselekedhet, de tetteiért felelősséggel is tartozik.
 - A szabad egyének szabadon együtt is működhetnek (gyülekezési és egyesülési szabadság).
- A **liberalizmus** célja a fenti szabadságok biztosítása, ennek érdekében a hatalom korlátozása és ellenőrzése:

6. A polgári átalakulás, a nemzetállamok és az imperializmus kora (1789–1914)

- Az államnak biztosítani kell a szabadságjogokat, mégpedig mindenki számára egyenlően.
- **Alkotmányos** államot kell létrehozni: választott törvényhozással, **felelős végrehajtással** és független igazságszolgáltatással.
- A gazdaságban a **szabad versenynek** kell érvényesülnie.
- A **liberalizmus** egyénközpontú, azaz individualista eszme.
- A 19. század első felében forradalmi eszmének számított.

A nacionalizmus

- A **nacionalizmus** a modern nemzeteszmé ideológiája, a kifejezés is a születni, illetve nemzet (natio) szóból származik.
- A **nacionalizmus** a francia forradalom hatásaként és ellenhatásaként jött létre:
 - Az első modern **polgári nemzet** a francia volt, amely a forradalomban született. Ez aztán mintául szolgált másoknak.
 - A forradalmi és napóleoni háborúk hatására más országokban a nemzettudat a franciákkal szemben fogalmazódott meg.
- Kiindulópontja az egyéneknél magasabb rendű **nemzeti** közösség:
 - A **nemzetet** biológiai metaforákkal (pl. test, család) írták le, de valójában nem származási közösség volt, hanem választott sorsközösség.
 - A **nemzetet** összekötő kapcsok lehetnek a közös kultúra, kiemelten a nyelv, illetve a közös történelmi emlékek.
- A **nacionalizmus** célja a nemzetteremtés és azzal összefüggésben a **nemzetállam** létrehozása:
 - A **nemzeti** közösség a vallási és társadalmi (**rendi**) különbségek eltörlésével, az egyenjogúsággal érhető el, de törekedni kell a kulturális egységesítésére is.
 - A **nemzetállamot** a **nemzeti** területek egyesítésével (pl. **Németország, Olaszország**), vagy éppen függetlenítésével (pl. Magyarország) kell létrehozni a **népszuverenitás** elve alapján.
- A **nacionalizmus** közösségi, azaz kollektivistá eszme.
- A 19. század első felében szintén forradalmi eszmének számított, sőt törekvései összefonódtak a **liberalizmussal**: egyenjogú állampolgárok **alkotmányos nemzetállamát** akarták létrehozni (szemben a sokszor soknemzetiségű, abszolutista módon kormányzott dinasztikus birodalmakkal).

A konzervativizmus

- A **konzervativizmus** kifejezést a megtartani (conservare) igéből képezték.
- A **konzervativizmus** a francia forradalom ellenhatásaként jött létre, mert a forradalom **terrorja**, a hagyományos értékek pusztulása elrettentően hatott.
- Kiindulópontja a létező, fennálló dolgok értékelése:
 - A működő dolgok mindig értékesebbek az elgondolhatóknál, ráadásul az eltelt idő igazolja a fennálló dolgokat.

6. A polgári átalakulás, a nemzetállamok és az imperializmus kora (1789–1914)

- A tökéletes világok megvalósíthatatlan **utópiák**, ezért nincs is értelme a gyökeres változásoknak.
- A változások mindig érdeksérellemmel járnak, a gyors és erőszakos változások pedig biztosan szenvedéssel.
- A **konzervativizmus** célja a fennálló helyzet megőrzése:
 - A legfontosabb a forradalom elkerülése, ami veszélybe sodor mindent, és indokolatlan szenvedéseket okoz.
 - Ennek érdekében viszont a folyamatos, szerves fejlődést helyezi előtérbe: a működő rendszerek hibásnak bizonyult elemeit állandóan javítani kell.
- A **konzervativizmus** nem sorolható be sem az individualista, sem a kollektivistá eszmék közé, hiszen lényege éppen a politikai eszmék tagadása.
- A **konzervativizmus** értelemszerűen forradalomellenes, ezért a 19. század első felében a **liberalizmus** és **nacionalizmus** ellenfele.

Liberális és nacionalista forradalmak

- A **liberalizmus** és a **nacionalizmus** már az 1810–20-as években több forradalmi vagy függetlenségi megmozduláshoz vezetett:
 - Ekkor váltak független köztársaságokká a **latin-amerikai spanyol gyarmatok**.
 - Európában viszont a spanyol és **italiai alkotmányos** mozgalmakat még leverték.
 - Kivívta függetlenségét Görögország.
- **1830**-ban sikeres forradalom tört ki Franciaországban.
 - Ennek hatására független állam lett Belgium (elszakadás Hollandiától).
 - A német és lengyel forradalmak azonban elbuktak.
- **1848–49**-ben még nagyobb **forradalmi** hullám söpört végig Európán, csak Anglia és **Oroszország** maradt ki belőle (**népek tavasza**):
 - Franciaország **köztársasággá** vált.
 - Sikertelen kísérlet történt a német és az olasz egység megvalósítására, de az **alkotmányosság** részben megvalósult.
 - A **Habsburg Birodalom** nagy erőfeszítések árán megőrizte egységét és abszolutista jellegét, de a **jobbágyfelszabadítás** itt is megtörtént.
- A forradalmak bukása ellenére célkitűzéseik részben megvalósultak a történelmi dinasztiák vezetésével:
 - Európa államai (**Oroszország** kivételével) **alkotmányossá** váltak, a jogegyenlőség megvalósult.
 - A dinasztiák vezetésével **nemzetállamok** alakultak (**Németország, Olaszország**), vagy hasonultak a **nemzetállamokhoz** (**Ausztria–Magyarország, Oroszország**).

A szocializmus

- A **szocializmus** elnevezése a társas, ill. társadalom (societas) szavakból származik, ez az ideológia az igazságos társadalom megteremtését tűzi ki célul.

6. A polgári átalakulás, a nemzetállamok és az imperializmus kora (1789–1914)

- A **szocializmus** az **ipari forradalom** által teremtett társadalmi ellentmondások feloldására jött létre, az új **bérmunkás** réteg (proletárok) problémáira keres választ.
- Kiindulópontja a közösségi cselekvés magasabb rendűsége az egyéni tettekhez képest:
 - A verseny nem mindig hat ösztönzően, sőt eredendően igazságtalan, hiszen az érdemek nélkül sikereseket (szerencse, örökség stb.) jutalmazza, és a vétlen sikertelenekeket bünteti.
 - A magántulajdon számos probléma forrása, hiszen elosztása csak egyenlőtlen lehet, és sokakat megfoszthat alapvető szükségleteik kielégítésétől.
 - Az emberek változtathatók, nevelhetők: belátják, hogy a közösségi cselekvés erkölcsösebb és hatékonyabb.
- A **szocializmus** célja az igazságos társadalom megalkotása:
 - A társadalmi egyenlőség ne csak jogi egyenlőséget jelentsen, hanem az anyagi javakban mért egyenlőséget is.
 - Ehhez szükséges a magántulajdon korlátozása: a termelőeszközöknek a társadalom közös tulajdonába kell kerülniük.
 - A fentiek megvalósítása érdekében az állam szerepvállalását ki kell terjeszteni a szociálpolitika és a gazdaság területeire is.
 - A nevelés révén meg kell teremteni az önzetlen, közösségi embertípust.
- A **szocializmus** egyértelműen kollektivistá (közösségi) eszmerendszer: a közösségi érdeket az egyéni elé helyezi.
- A **szocializmus** forradalmi eszme volt a 19. században. A **liberalizmussal** közös volt a szabadságjogokért folytatott küzdelem, de szembeállította vele a magántulajdonról és az államról vallott felfogása. A **nacionalizmussal** kezdettől fogva szemben állt: nemzetközi, azaz internacionalista eszme, amely az osztály-hovatartozást (**munkás** vagy **tőkés**) tartotta lényegesnek, a **nemzeti** különbségeket pedig a lényeget elfedő mesterséges ellentétnek.

A hagyományos eszmék átalakulása

- Az **1848–49-es forradalmakkal** a jogi egyenlőség és a **szabad verseny** megvalósult Nyugat-Európában. Az **alkotmányosság** a század második felében egyre több országban jött létre, szélesedett a **választójog** is. Megalakultak a **nemzetállamok**. Mindezen tényezők miatt a klasszikus politikai eszmék átalakultak.
- A **liberalizmus** alapvető követelése megvalósultak (szabadságjogok, **alkotmányosság, szabad verseny**), így megszűnt forradalmi eszme lenni. A **liberálisok** számára a növekvő **állam** jelentette az új problémát.
- A **konzervativizmus** egyre inkább átvette a klasszikus **liberalizmus** pozícióját: a fenntartandó rend most már az **alkotmányos nemzetállamot** jelentette. Ugyanakkor a **szocialista** forradalom elkerülése érdekében a **konzervatívok** szociálpolitikai **reformokat** is javasoltak.

6. A polgári átalakulás, a nemzetállamok és az imperializmus kora (1789–1914)

- A **nacionalizmus** a **nemzetállamok** létrejöttével szintén elveszítette forradalmi jellegét, sőt államfenntartó ideológiává vált. Megerősödtek az erőszakos, a **kisebbségeket** elnyomó, nagyhatalmi szerepre törő változatai.

A szociáldemokrácia változatai

- A forradalmi **szocializmus** klasszikus irányzata a marxizmus:
 - Kidolgozója **Karl Marx** és Friedrich Engels, első összegzése az **1848-as Kommunista Kiáltvány**.
 - A marxizmus szerint a történelem az osztályharcok története: a tulajdonosok és az elnyomott tulajdon nélküliek harca folyik (rabszolgatartók és **rabszolgák**, földbirtokosok és **jobbágyok, tőkésék** és proletárok).
 - Az utolsó osztályharc a proletárok győzelmével fog zárulni: átmeneti erőszak (**proletárdiktatúra**) segítségével megszüntetik a magántulajdont, és így megvalósulhat az egyenlőség társadalmá, a **kommunizmus**.
- A 19. század utolsó harmadában azonban a **szabadságjogok** megszilárdulásával és a **választójog** kiszélesedésével létrejöttek a parlamenti képvisellel is rendelkező munkáspártok:
 - Ez a jelenség a marxizmus felülvizsgálatát eredményezte, ezt az irányzatot nevezük revizionizmusnak (Bernstein).
 - A revizionisták szerint nincs szükség **forradalomra** és **proletárdiktatúrára**, a **szocializmus** megvalósítható a parlamenti többség megszerzésével is. A többpártrendszer tehát fenntartható.
 - Nincs szükség a magántulajdon teljes megszüntetésére sem, csak az állami tulajdon erősítésére (vegyes gazdaság).
- Nyugat-Európa munkáspártjai programjukban marxisták maradtak, de politikájuk revizionista volt. Ezt az álláspontot centrizmusnak is nevezik. A demokratikus keretek között működő **szocialista** mozgalom neve a **szociáldemokrácia**.

Radikális irányzatok

- **Oroszországban** a munkásmozgalom be volt tiltva, ezért aztán forradalmi maradt:
 - Pártkongresszusaikat külföldön tartották, így nem volt valós kapcsolat a vezetőség és a **munkások** között.
 - A kongresszuson többséget szerzett radikális irányzat neve a **bolsevik** („többségi”), míg az alulmaradt mérsékelté a mensevik („kisebbségi”).
- A **bolsevikok** vezetője **Lenin** volt:
 - **Lenin** módosította **Marx** elképzelését: a forradalom nem a legfejlettebb, hanem a legfejletlenebb **kapitalista** országban fog kitörni, azaz Oroszországban.
 - A **bolsevikoknak** nem kell megvárniuk, míg a **munkások** a társadalom többségét adják, és amíg ők maguk a **munkások** többségét képviselik. A forradalmat az igazság birtokában lévő kisebbség is megvívhatja (élcsapat).

6. A polgári átalakulás, a nemzetállamok és az imperializmus kora (1789–1914)

- Első lépésként támogatni kell a polgári forradalmat, majd ezt kell továbbalakítani proletárforradalomná: ez a permanens forradalom elmélete.
- Dél-Európában is elterjedt egy forradalmi **szocialista** irányzat, az **anarchizmus**. Legjelesebb képviselője Bakunyin volt:
 - Szerinte az állam az emberi szabadság gátja, ezért el kell pusztítani.
 - Helyébe önkormányzó kisközösségeket kell létrehozni, ahol a termelés is közösségi alapon történik.
 - Mivel az államhatalmat forradalmi úton sem lehet megszerezni, mert az akkor elnyomó marad, ezért egyénileg kell harcolni ellene, pl. merényletekkel, terrorcselekményekkel.

A keresztényszocializmus

- A 19. század második felére az **egyházak** (és különösen a **katolikus egyház**) hagyományos pozíciói meggyengültek:
 - A városiasodással felbomlott a hagyományos közösségek hálózata.
 - A természettudomány megkérdőjelezte az **egyház** tanításainak egy részét.
 - Az ún. kultúrharc során az állam kiszorította az **egyházat** az **anyakönyvezésből**, megteremtette a **polgári házasságot** és válást, valamint ellenőrzése alá vonta az oktatási rendszert.
- **XIII. Leó pápa** „Rerum novarum” (Az új dolgok) kezdetű enciklikájával aktívabb politikai szerepvállalást kezdeményezett:
 - Kimondta, hogy a **krisztusi** szeretet alapján a termelés hasznán a **tőkésnek** és a **munkásnak** igazságosan kell osztozkodnia.
 - Ezért az **államot** aktív **szociálpolitika** folytatására szólította fel.
 - Kezdeményezésére az **egyházhoz** kötődő **szakszervezetek** és **pártok** alakultak, ezt a politikai irányzatot nevezzük **keresztényszocializmusnak**.

6.3. Gyarmati függés és harc a világ újrafelosztásáért

A szövetségi rendszerek kialakulása

A szövetségi rendszerek kialakulása

- A **német egység** megvalósítása után **Bismarck** célja a fennálló helyzet megőrzése volt. Ennek érdekében hozta létre **1873**-ban a három császár szövetségét: a **Németország**, az **Osztrák–Magyar Monarchia** és **Oroszország** történelmi dinasztiáinak egyezményét.
 - A szövetség két tagja, **Oroszország** és az **Oszták–Magyar Monarchia** között azonban ellentét feszült a **Balkán** kérdésében.

6. A polgári átalakulás, a nemzetállamok és az imperializmus kora (1789–1914)

- Az **Oszmán Birodalom** hanyatlását kihasználva **Oroszország** meg akarta szerezni a Földközi-tengerre való kijutást biztosító tengersizorokat (Boszporusz, Dardanellák), illetve befolyási övezetét tágítandó támogatta a **Balkán** jobbra szláv és **ortodox** népeinek önállósági törekvéseit.
- Erre alkalmat teremtett a bolgár felkelés: **Oroszország** beavatkozásával a törökök vereséget szenvedtek, és belegyeztek Nagy-Bulgária létrehozásába (san stefanoi béke).
- Az **1878-as berlini kongresszuson** azonban **Németország** az **Oszt-rák–Magyar Monarchiát** támogatva megakadályozta **Oroszország** túlzott térnyerését: mégsem jöhetett létre Nagy-Bulgária, sőt az orosz térnyerés ellensúlyozására az **Oszt-rák–Magyar Monarchia** megszállhatta **Bosznia-Hercegovinát**.
- A szövetségesei között választásra kényszerült **Németország** 1879-ben az **Oszt-rák–Magyar Monarchiával** kötött katonai védelmi egyezményt: orosz, ill. francia támadás ellenében ígértek kölcsönös védelmet egymásnak (kettős szövetség).
- **1882-ben** Olaszország csatlakozásával hármas szövetséggé bővült az egyezmény. Olaszország elsősorban a franciákkal folytatott észak-afrikai gyarmati versengése miatt kereste **Németország** védelmét.
- **II. Vilmos** trónra lépésével és **Bismarck** menesztésével a századfordulón agresszívebbé vált a német külpolitika: nagyszabású flottafejlesztés kezdődött és a gyarmatosításba is bekapcsolódtak.
 - 1893-ban ennek hatására Franciaország és **Oroszország** kötött katonai védelmi egyezményt egy esetleges német vagy oszt-rák–magyar támadás esetére. Ezt megelőzte a politikai ellentéteken (demokratizálódó köztársaság és abszolút monarchia ellentéte) átlépő gazdasági együttműködés: a francia **tőke** nagyarányú beáramlása **Oroszországba**.
 - Miután Franciaország engedett Nagy-Britanniának a **gyarmati** konfliktusokban (pl. a fashodai incidens során lemondott a **Nilus** völgyéről Nagy-Britannia javára), 1904-ben németellenes barátsági egyezményt kötöttek, az entente cordiale-t (szívélyes megegyezés), amely véglegesen elhatárolta **gyarmati** igényeiket.
 - 1905-ben az első marokkói válság idején ezért Nagy-Britannia már Franciaországot támogatta **Németország** ellenében (Marokkó francia **gyarmat** lett).
 - Az 1904–05-ös orosz–japán háborúban Oroszország csúfos vereséget szenvedett, így már nem tűnt fenyegetésnek Nagy-Britannia ázsiai gyarmataira.
 - Francia közvetítésre így 1907-ben brit–orosz barátsági egyezményt is aláírtak. Ez szintén csupán barátsági egyezmény volt a gyarmati igények elhatárolására. Ezzel létrejött a hármas **antant**.
- A 20. század elejének konfliktusai tovább erősítették a két szövetségi rendszert.
 - 1908-ban az **Oszt-rák–Magyar Monarchia** német támogatással és orosz tiltakozás ellenére hivatalosan is területéhez csatolta **Bosznia-Hercegovinát**.
 - 1911-ben a második marokkói válságban ismét **Németország** került szembe Franciaországgal és Nagy-Britanniával.

6. A polgári átalakulás, a nemzetállamok és az imperializmus kora (1789–1914)

- Végül az 1912–13-as két **Balkán**-háborúban megszűnt az **Oszmán Birodalom** európai jelenléte.
- Az első háborúban az egyesült szerb–bolgár–görög seregek legyőzték a törököket.
- A felszabadított területek elosztása miatt azonban kitört a második háború, melyben Bulgária vereséget szenvedett a szerb–görög–román–török csapatoktól.
- A **Balkán** tartós konfliktusgócává vált, a kis államok pedig nagyhatalmi támogatást kerestek: **Szerbia Oroszország** szövetségesévé vált.

6.4. Az ipari forradalom hullámai és hatásai

Az ipari forradalmak legjelentősebb területei (könnyűipar, nehézipar, közlekedés), néhány találmánya és a gyáripar kezdetei

Az ipari forradalom előzményei

- Az **ipari forradalom** 1780 körül Nagy-Britanniából indult technológiai váltás, melynek során kialakult a gépesített tömegtermelés, a **manufaktúrából** kialakult a **gyár** (gépesített üzem). 1850 körül első hulláma lezárult, az ezt követő időszakot szokás **második ipari forradalomnak** (vagy az **ipari forradalom** második hullámának) nevezni.
- Előzménye a föld **polgári** tulajdonná válása és ezzel a mezőgazdaságban a **kapitalista (tőkés)** termelési mód megjelenése: ez gyorsította meg a 17. században kialakult új művelési módok, a **vetésforgó**, az istállózó állattartás és a trágyázás elterjedését.
- Mindezek eredményeként az élelemtermelés bővült, ami lehetővé tette a népesség növekedését.
 - A növekvő népesség egyszerre jelentett munkaerőt és piacot az ipar számára.
 - A népesség egyre nagyobb része élt városokban.
 - Tovább javultak az olcsó vízi szállítás lehetőségei a tengeri hajózás fejlődésével, illetve a hajózható csatornák építésével.
 - A fűtő- és építőanyagként használt fa kitermelésével (erdőirtás) Nagy-Britanniában rákényszerültek a felszín közeli kőszéntelepek felhasználására.

Az első ipari forradalom kibontakozása

- Az **ipari forradalom** a textiliparban (könnyűipar) bontakozott ki:
 - A textilipar olcsó nyersanyagot (gyapjút, majd egyre inkább a gyarmatokról és az USA-ból importált gyapotból készült pamutot) dolgozott fel; képzetlen, ezért szintén olcsó munkaerőt igényelt; csekély **befektetésre** volt szükség; piaca pedig szinte korlátlan volt.

6. A polgári átalakulás, a nemzetállamok és az imperializmus kora (1789–1914)

- Először a szövés technikája korszerűsödött: Kay megalkotta a repülő vetélőt. Azaz, hogy felgyorsította (és ezzel olcsóbbá tette) a szövést, megnövelte a nyersanyag, a fonál iránti keresletet (fonáléhség).
- Emiatt ügyes mesteremberek egyre hatékonyabb fonóeszközöket készítettek: Hargreaves találmánya a „fonó Jenny”, Arkwright készített először vízi meghajtású fonógépet, végül Crompton megalkotta az „öszvér Jenny”-t. Az olcsóbbá vált fonál viszont ösztönzőleg hatott a szövés gépesítésére.
- A további bővítés gátja az energia szűkössége volt: az emberi erő mellett eddig érdemben csak a vízi energiát (vízikerék) hasznosították. A megoldás Cartwright gőzmeghajtású szövőgépe volt.
- A gőzgép működési elve (a gőzzé alakított víz kitágul, és ezzel mozgatni lehet tárgyakat) az **ókor** óta ismert volt, a problémát az alacsony hatékonyság (és emiatt az óriási fűtőanyagigény) és a veszélyesség jelentette.
- A szénbányákban folyamatosan szükség volt a beszivárgó víz kiemelésére és fűtőanyag is rendelkezésre állt, így itt kísérleteztek először gőzgépekkel.
- Az áttörést a hatékony gőzgép megépítése jelentette, ami **James Watt** nevéhez fűződik (1769).
- Az új energiaforrással bárhol képesekké váltak a gépek meghajtására.
- Fulton készítette el az első gőzhajót (1807). A gőzhajók azonban csak a 19. század végére szorították ki a vitorlásokat a tengerekről, mivel kezdetben nem voltak jelentősen gyorsabbak, viszont nagy tömegű szenet kellett szállítaniuk. A gőzhajó tehát bővítette, de nem forradalmasította a meglévő, olcsó tengeri szállítást. (A folyami hajózásban viszont hamar elterjedt.)
- Forradalmi újdonság volt azonban 1825-ben **Stephenson** gőzmozdonya.
 - A vasút is, más találmányokhoz hasonlóan, több létező technika kombinációjából született: a gőzgépet és a bányászatban használt sínen mozgó csilléket egyesítette.
 - Először tette lehetővé a történelemben nagy tömegű áru és nagy létszámú ember olcsó szárazföldi szállítását. Ezzel új piacokat, termelési lehetőségeket és munkacserét kapcsolott be a **világkereskedelembé**.
 - A vasútépítés hatalmas megrendeléseket jelentett a bányászatnak, kohászatnak, vas- és gépiparnak. Ezzel a nehéziparban az **ipari forradalom** húzóágazatává vált.
- Az **ipari forradalom** első hullámának lezárulását a gépek által előállított gépek megjelenéséhez szokás kötni.

A második ipari forradalom

- A 19. század utolsó harmadában az **ipari forradalom** második hulláma bontakozott ki:
 - Centruma Nagy-Britanniából az **Egyesült Államokba** és **Németországba** helyeződött át, de bekapcsolta az iparosításba egész Európát és Latin-Amerikát.

6. A polgári átalakulás, a nemzetállamok és az imperializmus kora (1789–1914)

- Húzóágazata kezdettől fogva a nehézipar volt, szemben az első **ipari forradalommal**, ahol eredetileg a textilipar. Új, gyorsan fejlődő iparágként megjelent az elektronika és a vegyipar.
- Az új találmányokat már nem ügyes mesteremberek készítették, hanem a tudományt is bevonták a fejlődésbe (kutatóintézetek, egyetemek).
- A **befektetések** növekedésével tőkekoncentráció indult meg (óriásvállalatok, **monopolizáció** stb.)
- A korszak fő alapanyaga az öntöttvas helyett az acél lett. Az új kohók (Thomas, Bessemer, Martin) már minden vasércet fel tudtak dolgozni, így Európában számos iparvidék jött létre.
- A legfőbb energiaforrás még mindig a gőzgép volt, a vasút és a gőzhajózás a virágkorát élte.
- Otto és Daimler feltalálták a robbanómotort:
 - Ezzel megindult az autógyártás (Benz). Az első, **futószalagon** előállított tömegtermék a **Ford T-modellje** volt.
 - Lehetővé vált a repülés, de egyelőre nem volt világos, hogy a léghajó (Zeppelin) vagy a repülőgép (Wright fivérek) lesz-e a jövő útja.
 - A robbanómotoroknak üzemanyagra volt szükségük, ezért fellendült a kőolajbányászat, melyre a vegyipar épült.
- A másik új energiaforrás az elektromos áram lett:
 - **Edison** feltalálta a szénszálas villanyizzót, ami forradalmasította a világítást. Egyrészt megnőtt a termelékenység az éjszakai műszak lehetővé válásával. Másrészt a magánélet és a szórakozás függetlenné vált a nappal és éjszaka természetes váltakozásától.
 - Villanymotorral kisebb gépeket is meg lehetett hajtani.
 - Forradalmasította a hírközlést: Bell feltalálta a telefont, Marconi pedig a vezeték nélküli távíró.
- Az autógyártás egyesítette magában a korszak legfontosabb iparágait (az acélgyártást, a vegyipart, az elektronikát), az új munkaszervezést (a **futószalagot**), valamint az új vállalati formákat (tröszt).

A tőkekoncentráció

- A leggyakoribb **vállalati** forma már eddig is a **részvénytársaság** volt:
 - A **részvényeket** adni-venni lehetett, piacuk a **tőzsde** volt.
- A **vállalatoknak** gyakran volt szükségük **hitelre**, a **bankok** fő ügyfelei ők lettek. Ezáltal összefonódott az ipari és a **banktőke**: létrejött a **finánció**.
- Az óriási **befektetések** óriási kockázatot is jelentettek, ezért a **vállalatok** igyekeztek csökkenteni a versenyt:
 - Az új termékkel jelentkező, sikeres vállalatok óriásira nőttek, versenytársaikat is felvásárolták. Ezeket nevezzük trösztöknek (egy iparágon belül) vagy konszerneknek (több iparágban).

6. A polgári átalakulás, a nemzetállamok és az imperializmus kora (1789–1914)

- Ha volt versenytársuk, akkor megegyeztek a piac felosztásában vagy az árban, így kerülve el az egymással való versengést. Ezt nevezzük kartellnek.
- Ha a piacon csak egy **vállalat** vagy vállalatcsoport kínál egy terméket, **monopóliumról** beszélünk. A **monopólium** a fogyasztók számára káros, mivel a verseny hiánya visszafogja a fejlesztést és nem kényszeríti az árak csökkentésére. Ezért az államok felléptek a **monopóliumok** ellen (pl. **Egyesült Államok**: trösztellenes törvények).
- Megjelent a **tőkekivitel**: gyakran több profitot termelt a frissen modernizálódó országokban vagy a gyarmatokon tett **befektetés**.

7. A polgárosodás kezdetei és kibontakozása Magyarországon (1790–1914)

7.1. A reformkor

A reformkor fő kérdései. Széchenyi és Kossuth reformprogramja

A reformkor fő kérdései

- **Reformkornak** a magyar történelem **1830** és **1848** közti korszakát nevezzük, amikor a **rendi** társadalom- és államszervezet **polgári átalakítására** tettek kísérletet.
- A **reformkori** politikusok zöme meg akarta szüntetni a **jobbágy**rendszert:
 - A **robot** gazdaságtalan volt, mivel a **jobbágy** nem volt érdekelt a munkában.
 - A **jobbágy**rendszer ellenkezett a **liberalizmus** (jogegyenlőség) és a **nacionalizmus** (**nemzeti** egység) elveivel.
 - A **reformok** sikeréhez alapvető volt a **jobbágyság** támogató hozzáállása: ezt neveztek **érdekegyesítésnek**. A megoldást sürgette a koleralázadás elrettentő példája.
 - Az **1832–36-os országgyűlés** ezért elfogadta az **önkéntes örökváltás** javaslatát: a **jobbágy** pénzzel megválthatja magát, szabad lesz és telke saját tulajdonába kerül. A javaslatot V. Ferdinánd elutasította.
 - Az 1839–40-es **országgyűlésen** már törvényerőre emelkedett, de a **jobbágyoknak** csak 1%-a volt képes megváltani magát.
 - **Kossuth** ekkor már a **kötelező örökváltás**ot javasolta (a **jobbágy** kötelezően szabad lesz és telke tulajdonosává válik), mégpedig úgy, hogy a megváltási összeget az állam fizesse. Emellett szorgalmazta a **köztelherviselést** is (a **nemesi** adómentesség megszüntetését).
- A nemzetteremtés másik eszköze a magyar nyelv szerepének növelése volt:
 - **II. József** nyelvrendeletének visszavonása óta több magyar kulturális intézmény jött létre, és egyre több területen alkalmazták a magyar nyelvet.
 - **1844-ben** a magyar **államnyelv** lett: az **országgyűlés**, a kormányzások és a **vármegyék**, valamint a közép- és felsőoktatás magyarul működött.
- A gazdasági elmaradottság felszámolására is számos javaslat született:
 - **Széchenyi** javasolta, hogy a magyar nemesség hitelképességének érdekében el kell törölni az **ősiséget**, és a földet szabad adásvétel tárgyává kell tenni.
 - A magyar áruk piacra juttatása érdekében fejleszteni kell az infrastruktúrát (vasút, hajózás, **fiumei kikötő**).
 - Vitatott volt viszont, hogy a szabad kereskedelem (**Széchenyi**), vagy pedig a **védővámok** (**Kossuth**) lennének-e a megfelelőbbek.

7. A polgárosodás kezdetei és kibontakozása Magyarországon (1790–1914)

- A **rendi alkotmány polgárivá** alakítása csak a korszak végén merült fel:
 - Ehhez szükséges lett volna a jogegyenlőség, azaz a **jobbágyfelszabadítás**.
 - A **nemesi** kiváltságok eltörlése (a **közteherviselés**).
 - A népképviselőt megteremtése: a nem **nemesek** is kapjanak **választójogot**.
 - A végrehajtást (kormányt) pedig felelőssé kell tenni.

Széchenyi programja

- **Széchenyi István** volt a **reformkor** elindítója, a korszak politikusai az ő nézeteit vették át, gondolták tovább vagy vitatták.
- A problémákat és megoldási javaslatait először a „**Hitel**” című művében foglalta össze (1830):
 - A gazdaság fejlesztéséhez befektethető **tőkére**, saját megtakarítás híján **hitelre** van szükség. A **nemesi** föld azonban az **ösiség** törvénye miatt nem eladható, ezért nem szolgálhat **hitel** fedezetül. Ezt meg kell szüntetni és engedni kell, hogy bárki birtokolhasson földet.
 - A **robot** gazdaságtalan, fel kell váltani bérmunkával (ehhez azonban a **majorságban befektetésre** – állatokra, szerszámokra – van szükség).
 - A **nemesi** adómentesség erkölcstelen, ezért el kell törölni.
- A „Világ” című könyvben reagált az őt ért kritikákra, majd a „Stádium”-ban összegezte elképzeléseit:
 - A **hitelezés** fellendítéséhez el kell törölni az **ösiséget** és a király háramlási jogát (az örökös nélküli nemesek birtoka a királyra száll). Ahhoz, hogy növekedjen a föld iránti kereslet, így annak ára is, szükséges a szabad földtulajdon bevezetése (eddig csak nemesek birtokolhattak földet).
 - A nem nemesi földbirtokosok jogbiztonságához meg kell teremteni a jogegyenlőséget, az egyenlő igazságszolgáltatást és a **közteherviselést** (eltörölni a nemesi adómentességet).
 - A mezőgazdasági termékek piacra jutása érdekében ki kell építeni az infrastruktúrát (utak, hajózható folyók stb.). A gazdaság általános fejlődése céljából pedig meg kell teremteni a **szabad versenyt** (**céhek, monopóliumok** eltörlésével).
 - Végül be kell vezetni a magyar **államnyelvet**, modernizálni a közigazgatást és megteremteni a politikai nyilvánosságot.
- **Széchenyi** gyakorlati alkotásokkal is nevet szerzett:
 - Felajánlásából született meg a Magyar Tudományos Akadémia.
 - Kezdeményezője volt a Lánchíd építésének és a vasútépítésnek.
 - Szabályoztatta a **Vaskaput**, és javasolta a Tisza szabályozását.
 - Megindította a gőzhajózást a Dunán és a Balatonon.
 - **Bankokat**, gyárakat alapított, új technológiákat honosított meg (pl. gőzmalom, selyemgyártás).
 - A társasági élet fellendítésére meghonosította a lóversenyt, és létrehozta a Kaszinót.

7. A polgárosodás kezdetei és kibontakozása Magyarországon (1790–1914)

Kossuth programja

- **Kossuth Lajos Széchenyire** hivatkozott, de valójában erősen hatott rá **Wesselényi Miklós Széchenyié**nél radikálisabb programja:
 - A cél a **polgári, alkotmányos** állam létrehozása.
 - Ehhez sürgős **jobbágyfelszabadításra** van szükség.
- Az **önkéntes örökváltság** kudarcát látva a **kötelező örökváltságot** követelte, állami megváltással, valamint **közteherviseléssel**.
- Kezdetben elfogadta **Széchenyi** elképzelését a **szabad versenyről**, de aztán inkább a **védővámokat** támogatta:
 - Mivel ezt a király elutasította, létrehozta a Védegyletet (**1844**): a tagok vállalták, hogy csak magyar termékek vásárlásával ösztönzik a hazai ipari termelést.
- **Kossuth** teremtette meg a politikai nyilvánosságot, illetve szervezte meg a reformerőket:
 - Az **1832–36-os országgyűlésről** kézzel írt levelekben tudósított (Országgyűlési Tudósítások). Ezért be is bőrtönözték a **cenzára** megsértésének ürügyén.
 - Szabadulása után szerkesztője lett a Pesti Hírlapnak, amit a **reformok** szócsövénévé tett. **Metternich** nyomására eltávolították.
 - A Védegylet gazdasági jelentősége csekély volt, de országos szervezetté válva az ellenzék fóruma lett.
 - 1847-ben részt vett az Ellenzéki Kör megalakításában.

Széchenyi és Kossuth vitája

- **Széchenyi** és **Kossuth** célja azonos volt: a **rendi** helyett **polgári** társadalmat és **államot** szerettek volna, fejlődő gazdasággal. Az eltérések a sorrendben, a tempóban és a módszerekben voltak.
 - **Széchenyi** az uralkodót és a **főnemességet** akarta megnyerni a **reformok** ügyének, **Kossuth** viszont a **köznemességre** támaszkodott, illetve a **polgárság** és a parasztság tömegtámogatására is számított.
 - **Széchenyi** a kormányzésekben (**Helytartótanács**) és az **országgyűlésen** keresztül akarta megvalósítani **reformjait**. **Kossuth** az **országgyűlés**, a **vármegye** és a politikai nyilvánosság fórumait is használta.
 - **Széchenyi** először a gazdasági **reformokat** akarta bevezetni, amik aztán a társadalmat is átalakították volna, de a politikai intézményekhez csak óvatosan nyúlt volna. **Kossuth** először politikai **reformokat** akart, ezek segítségével vélte megvalósíthatónak a társadalmi és gazdasági átalakulást.
 - **Széchenyi** elképzelése az óvatos **reformok** sorozata volt, míg **Kossuth** egyszerre változtatott volna meg mindent. Radikálisabb volt **Széchenyiné**l a nyelvkérdésben is: azonnali magyarosításra törekedett.
 - **Széchenyi** került a konfliktust az uralkodóval, és Magyarország jövőjét Auszriával együtt képzelte el. **Kossuth** vállalta a konfliktust is, habár kezdetben nem törekedett függetlenségre.

7. A polgárosodás kezdetei és kibontakozása Magyarországon (1790–1914)

- **Széchenyi** veszélyesnek tartotta **Kossuth** radikális megoldási javaslatait:
 - Attól tartott, hogy ez vagy forradalomhoz vezet, vagy az udvar leállítja a **reformokat**.
 - De elszigetelődött, az ellenzék vezetője ekkor már egyértelműen **Kossuth** lett.

A politikai irányzatok

- A **reformok** híveit **liberális ellenzéknek** nevezzük:
 - Vezetőjük **Kossuth Lajos**, valamint **Batthyány Lajos** és **Deák Ferenc** voltak. (Az 1832–36-os országgyűlésen még **Kölcsey Ferenc** javasolta az **örökváltságot**, de ő később visszavonult.)
 - Programjuk az **érdekegyesítés** volt: a **jobbágyfelszabadítás kötelező örökváltsággal**, ezzel a **nemzetteremtés**.
 - 1847-ben párttá alakultak, létrejött az Ellenzéki Kör. Az Ellenzéki Nyilatkozatban összegezték programjukat: **közteherviselés**, **kötelező örökváltság**, jogegyenlőség, **népképviselet**, szabad földtulajdon, **alkotmányosság** Magyarországnak és Ausztriának is.
- Az ellenzék egy szűk, de nagyon képzett csoportját alkották a **centralisták**:
 - Vezetőjük **Eötvös József** és Trefort Ágoston voltak, **Kossuth** menesztése után az ő kezükbe került a Pesti Hírlap.
 - Elképzelésük francia mintára az erősen központosított, **polgári állam** volt, míg a **liberálisok** zöme angol mintára az erős **önkormányzatokat** támogatta. (Vitájuk a **vármegyék** kapcsán bontakozott ki.)
 - Nem alakítottak önálló **pártot**, **Kossuthot** támogatták.
- A **konzervatívok** (kezdetben: fontolva haladók) óvtak a **reformok** meggondolatlan következményeitől:
 - Vezetőjük Desseffy Aurél volt. Véleménye szerint a meggondolatlan **reform**ígéretetek okoznak forradalmi hangulatot, amit aztán az ígéretők sem képesek már féken tartani.
 - Támogatták az **önkéntes örökváltságot**, de a **kötelezőre** nem láttak fedezetet. Támogatták a magyar **államnyelvet** is.
 - 1846-ban hozták létre a Konzervatív Pártot, mely a lassú **reformok**, a birodalmi egység fenntartása és az uralkodóval való együttműködés talaján állt.
- Az 1840-es években jött létre a F fiatal Magyarország elnevezésű csoport:
 - Tagjai fiatal értelmiségiek, művészek voltak: **Petőfi Sándor**, Jókai Mór, Vasvári Pál stb.
 - **Jobbágyfelszabadítást** a **nemesség** kárpótlása nélkül, általános **választójogot** és azonnali magyarosítást követeltek.
 - **Országgyűlési** képviselőjük nem volt, de **Kossuthal** kapcsolatot tartottak.

7.2. Forradalom és szabadságharc

A pesti forradalom eseményei, az áprilisi törvények. A szabadságharc főbb katonai és politikai eseményei

A forradalom

- Az 1847–48-as **országgyűlésen** eltörölték az **ősiséget** és bevezették a részleges **közteherviselést**, de további **reformokra** nem volt kilátás.
- A francia forradalom hírére **Kossuth** új javaslatot nyújtott be az Ellenzéki Nyilatkozat alapján (**kötelező örökváltság**, jogegyenlőség, **népképviselet**, szabad földtulajdon, **alkotmányosság** Magyarországnak és Ausztriának is).
- 1848. március 13-án kitört a **bécsi forradalom**, **Metternichet** menesztették.
- **1848. március 15-én** kitört a **pesti forradalom**:
 - A Fialat Magyarország tagjai, az ún. **márciusi ifjak** (**Petőfi**, Jókai stb.) a Pálvax kávéházban gyülekeztek, majd az **egyetemi** ifjúságot összegyűjtve Landerer nyomdájában kinyomtatták a „Tizenkét pont”-ot és a „Nemzeti dal”-t.
 - Délután a Nemzeti Múzeumtól a Városházára, majd a **Helytartótanács**hoz vonultak, kikényszerítve a forradalom elismerését (és az egyetlen politikai fogoly, Táncsics Mihály szabadon engedését). Este a Nemzeti Színház a „Bánk bán”-t adta.
- A forradalom követeléseit a „Tizenkét pont” foglalta össze:
 - Ez tartalmazta az ellenzéki **liberális** követeléseket az **alkotmányos monarchia** kialakítására: a **felelős kormányt**, a **népképviseleti országgyűlést** és a független igazságszolgáltatást.
 - A polgári társadalom megteremtését szolgálta a jogegyenlőség, a **közteherviselés** és a **jobbágyfelszabadítás** követelése.
 - Végül tartalmazott **nemzeti-függetlenségi** követeléseket is: **nemzetőrség** felállítását, a magyar haderő hazarendelését, **nemzeti bank** alapítását és az **Erdéllyel** való egyesülést.
 - Aktuális forradalmi követelések voltak: a **cenzúra** eltörlése (**sajtószabadság**) és a politikai foglyok szabadon engedése.
- A király nevében István nádor kinevezte **Batthyány Lajost** miniszterelnöknek, aki koalíciós kormányt állított össze:
 - Legtöbb tagja ellenzéki **liberális** volt: **Kossuth Lajos**, **Szemere Bertalan**, **Deák Ferenc** és Klauzál Gábor.
 - De tagja volt a centralista **Eötvös József**, a **konzervatív-liberális Széchenyi István**, a **konzervatív** Esterházy Pál és a **párton** kívüli Mészáros Lázár is.

7. A polgárosodás kezdetei és kibontakozása Magyarországon (1790–1914)

Az áprilisi törvények

- Az új kormány legsürgősebb feladata az ellenzéki követelések törvénybe foglalása volt, amit az **országgyűlés** elfogadott, majd **április 11-én** a király is szentesített. Ezekkel az **áprilisi törvényekkel** született meg a polgári, **alkotmányos** Magyarország.
- A végrehajtó hatalom az uralkodó által kinevezett, ám az **országgyűlésnek felelős kormány** kezébe került.
 - Az uralkodó rendelkezései csak miniszteri ellenjegyzéssel voltak érvényesek.
- A törvényhozás szerve a kétkamarás **országgyűlés**:
 - Az **országgyűlési** ciklus három éves lett, de minden évben volt ülés.
 - Az **országgyűlést** nem lehetett feloszlatni a **költségvetés** és a zárszámadás elfogadása előtt.
- A **választójog népképviseleti lett: vagyoni-jövedelmi**, illetve műveltségi **cenzushoz** kötötték.
- Magyarország és **Erdély** egyesült, közös **országgyűléssel** és kormánnyal.
- Kimondták az arányos **közteherviselést**.
- Kimondták a **jobbágyszabadítást** elhalasztott állami kárpótlással:
 - Kötelezővé tették a közös területek (erdő, legelő) felosztását.
 - A **majorság** a földesúr birtokában maradt, akkor is, ha azon **zsellérek** béreltek parcellákat.
 - A **jobbágyszabadítás** kedvező volt. A szűkebb Magyarország területén azonnal végre is hajtották, így itt a parasztság támogatta a kormányt később, a szabadságharc során is.
 - **Erdélyben** azonban a végrehajtás késett (az unió kimondása ellenére nem volt még a magyar kormány fennhatósága alatt), **Horvátországban** a helyi hatóságok hajtották végre, a **Határőrvidéken** pedig eleve nem volt **jobbágyság**, ezért ezeknek a területeknek a nem magyar nyelvű parasztsága szembefordult a magyar forradalommal.
- Eltörölték a **tizedet**.
- Kimondták a **sajtószabadságot**.
- Az **áprilisi törvények** nem kérdőjelezték meg a birodalmi egységet:
 - Elismerték a had- és külügyet közösnek, de nem gondoskodtak közös intézményrendszerrel (pl. közös hadsereg).
 - A pénz- és vámügyet nem tekintették közösnek, de megegyezésre törekedtek.
- A nemzetiségeknek jogegyenlőséget kínált, de **autonómiát** nem (kivéve **Horvátországot**).
- Emiatt összekapcsolódott az **udvar** törekvése a **birodalmi** egység megőrzésére a nemzetiségek **autonómiaigényével**.